

Mitoloxia asturiana pa la reciella

ediciones epona

MITOLOXiA
ASTURIANA
PA LA RECIELLA

Antoxana

Segunda edición: Avientu 2018

Tolos derechos acutaos

© Diseñu portada ya ilustraciones: Violeta Mateu.

© Testos: Helena Trexu Fombella

© Actividaes didáctiques: A.C. Grupu Epona

© Edición de A.C. Grupu Epona, 2018

www.grupuepona.com

Impresu n'Asturies

ISBN: 978-84-09-07564-5

Depósito de llei:AS-04333-2018S

Esti volume ve la lluz con una ayuda de la Fundación Municipal de Cultura
y Universidá Popular del Ayuntamientu de Xixón y Caja Rural de Gijón

La mitoloxía ta formada por un conxuntu de fábules d'un país concretu. Permite a la persona asitiase nel tiempu actual, masque venceyada, al empar, col pasáu; poro, el mundiu míticu y la realidá tán mui cercanos. Na mitoloxía apaecen seres estraños, que nun esisten realmente (o quiciabes sí...) pero tamién hai otros con apariencia humana. Dellos personaxes mitolóxicos asturianos tienen coincidencies con dalgunos xermánicos y nórdicos.

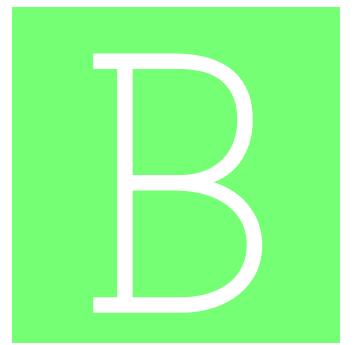

Ayalga

Ye una moza bien de guapa y tiénenla encantenxada trés cuélebres nun palaciu escondíu tres escayos mui, mui, mui altos, tanto, que nun se ve un res dende fuera. L'ayalga, pese a vivir ente mucha riqueza, ta atristayada enforma. Tien un cinturonín azul al rodiu la cintura delgadina y una coronina de violetes mostiaes na frente.

Na nueche de San Xuan, los cuélebres pigacien ya entós, l'Ayalga, tresformase en lluz, esperando por un rapaz qu'apague esa lluz con una rama salgueru y d'esimou, yá nun tar encantexada. Darréu vuelve ser l'Ayalga prestosa y garraos del cinturonín el rapaz y ella, ún de cada cabu, escapan d'ellí y los cuélebres fuxen. De siguío aporten a un palaciu preciosu y l'alboriar de San Xuan atopalos yá casaos, viviendo años abondo muncho gayoleros.

Busgosu

Tien pelu mui abondosu, cuernos retorcigaños, brazos, cara y pechu humanos y pates de cabra. Ye inofensivu ya ayuda a les personnes qu'entren na viesca pa que nun se pierdan y protexe los animales perseguiós.

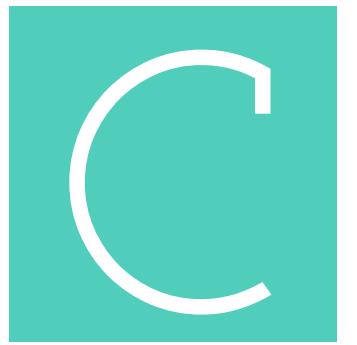
Repunen-y los cazadores y lleñadores y fae tolo que pue pa espantalos y que tracamundien el camín. Nun los ataca porque albidra que son más fuertes qu'él y puen vengase mancandolu.

Dacuando enfadase muncho, muncho ya entós, si dalguién lu persigue, quiciabes lu tire per un espeñaderu pa que s'estrelle nel fondu.

Tien dalguna semeyanza col Fauno pagano y tamién con un ser nomáu Basojan de la mitoloxía vasca.

Ye'l protector de les viesques y los seres que viven nelles.

Cuélebre

Ye talo una culiebra mui, mui grandona, col cuerpu cubiertu d'escames, esnales enormes y curia tesoros. Vive en cueves y fontes. En Mestes de Con, pueblín de Cangues d'Onís, hai tres cueves nomaes les Cueves del Cuélebre; nel mesmu conceyu hai un llugar col nome de Pozu'l Cuélebre.

Como tien les escames en forma dures, nun había manera de matalu más qu'espetando-y dalgo na gargüela.

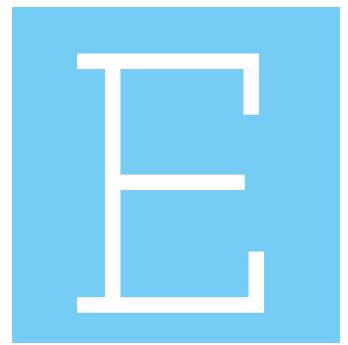
Esto nun yera nada fácil y los aldeanos cavilgaron y cavilgaron pa ver la manera de facelu desapaecer. Entós, en Brañaseca, llugar de Cuideiru, onde los vecinos teníen qu'alimentalu pa que nun-yos comiere'l ganáu, dixerón-y:

-Abre la boca, culebrón,
qu'ehí va'l boroñón.

Como yera muncho fartón, abrió la boca y lo que-y tiraren dentro foi una piedra amburando, asina que morrió y los aldeanos y aldeanas yá tuvieron en paz.

En Salinas, conceyu de Castrillón, tamién asocediere lo mesmo, pero como taba xunto de la mar, metióse nel agua ya enfrió la piedrona.

Esplumeru

Ser mitolóxicu de la mar, cerca la costa, semeyando un rapacín. Na tiesta lleva una corona d'ocle, toca un turullu y va na cresta les foles, dacuando tres los barcos. Si hai galerna metese nes cueves xunto de la mar. Dícese que cuando hai borrina penriba l'agua, en realidá son esplumeros qu'entainen pa guarecese nes mentaes cueves.

Guaxa

Tien la propiedá de filtriase pelos sitios más increyibles tres de la víctima a quien-y chupa'l sangre ensin qu'ella se decate. Ye'l vampiru de les lleendes del Norte; la llámina griega tresformada pol maxín solombrizu de los pueblos septentrionales. Los elfos escandinavos son menos malos: chupen el sangre los deos de los rapacinos y rapacines pero nun los maten. La guaxa nun para hasta acabar cola probe víctima. Pa que nun pase esto, hai que tener una cigua, facer un conxuru o un milagru.

Procesión d'almes en pena vistíes con sudarios blancos que lleven güesos prendíos p'allumase.

La procesión da tres vueltas al rodiu la casa la persona que ta pa morrer ya acabante la tercera, la so figura apaez na caxa muertos que llevaben vacia cuatro de los espectros. Darréu la Güestia solluta, apáguese les lluces y la procesión vuelve pal cementeriu. Los perros lladren, les campanes toquen soles.

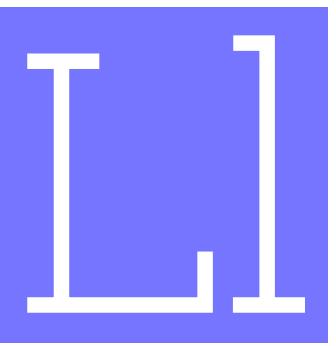
Esta ceremonia dura siete nueches y si nella vese la figura de dalgún vecín o vecina l'aldea, ye qu'esa persona va morrer.

La Güestia ye un mitu de los pueblos del Norte. Se cree que tien un orixe célticu.

Los componentes de la Güestia reciten los versos que van darréu:

Cuando tábemos vivos
díbamos a estos figos
ya agora que tamos muertos
andamos per estos güertos.
¡Andái, andái,
hasta'l tueru la figal!

Llavandera

Muyeres vieyes, cola cara ensucho, enllena d'engurries y la melota talo fuere un regatu d'espluma, la voz lo mesmo que'l ruxíu d'una cascada y los güeyos de mirar duro.

Viven nes orielles los ríos, en güecos de castañales pervieyos a los qu'enxamás nun-yos ataca'l rayu nin Nuberu o tamién pente la espluma les cascaes grandones.

Cuando hai riaes, esfruten abondo enriba les foles, ximielgando los llenzos y calcando enriba l'agua con pales cóncaves. Pero si ambura dalgo, elles van de seguió, con mui bona voluntá p'apagalo darréu.

Na oriella'l Sella hai una cueva y pel mediu pasa una riega. Xunto d'ella vense cuatro figures de piedra que semeyen muyeres llavando. Son cuatro Llavanderes petrificaes poles Xanes como un castigu porque quixeron roba-yos les madexes.

Nuberu

Ye un home mui altu de pelleya escuro y sombreru prieto pergrande. Les piernes lo mesmo que garabinos; más feu qu'un dolor, coles oreyes enormes, el dentamen talo'l carbón y los güeyos rellumantes igual que fogueres. Va como un volador d'un llau al otru del mundiu. Vive n'Exiptu. Señor del lloviu, la truena, el rayu ya'l granizu. Cacipla les tempestaes de manera tala, que dacuando dexa caer agua abondo nes colleches de dalgún aldeanu a quien-y tien manía y protexe a otras personnes.

Hai xente que cuenta que lu viere y tenía barba...

Existe una comparanza que diz: Ye más feu qu'un Nuberu.

La forma d'echalos cuando amenaza tormenta ye tocando les campanes y tamién faciendo fogueres con ramos de lloréu benditu'l Domingu Ramos.

Va tiempu, la xente de Gobiendes, conceyu de Colunga dicía:

Sentáu nel Picu Pienzu
mirando taba un Nuberu
que conxuró'l señor cura
denantes llegar al eru.

A large, white, serif-style letter 'S' is centered within a solid orange square. The letter has a classic, elegant design with a slight flourish at the top.

Sumiciu

Ye un paisanu pequeñucu colos papos coloraos y la boca como si tuviere de contino chupando daqué, porque eso ye lo que fai: sorbiar la fuercia les persones hasta dexales consumíes: A esi entró-y el sumiciu. Nel Occidente existe esta maldición: Mal sumiciu lu suma.

Trasgu

Esti personax tamién se llama Diañu Burlón. Ye coxu, bullidieu, siempre con xestu picardiosu, lleva un gorretu coloráu.

Presta-y entrar nes cases ya enagora más si'l fueu ta encesu. Dacuando igua les coses, pero lo que fae davezu ye escaciaplalo too, esconder oxetos, llaves, papelorios, cuanto más ¡meyor!, volviendo lloco a la xente que busca y busca ensin saber u tarán les coses.

Pa que nun vuelva, los conseyos que dan les personnes mayores son:

1º.- Echar en suelu farina o tamién arroz. Como tien una mano furacada, cuando-y manden que lo garre, da-y vergoña porque nun ye quien; entós cola pa nun tornar más.

2º.- Manda-y que traiga un paxu enllenu d'agua la mar o que ponga blanco la pelleya prieto de carneru. Pasa lo mesmo: sabe que nun lo pue facer y d'esi mou yá nun vuelve.

Pero nun siempre ye asina. ¡Qué va! De xemes en cuando garra cariñu a una familia y nun la dexa anque camuden de casa. Hasta-yos apurria dalgún preseu de la cacía que'escaescieren, diciendo-yos al empar: esta casa préstame más que la otra, quédome equí.

Quiciabes-yos diga a otros que tán llevando les coses pa una casa nueva estes pallabres:

Yá que toos vais
de casa camudada
tamién yo camudo
cola mio gorra colorada

Como nun para nunca, cuando un rapacín ye mui pericu dicen-y: yes más revolvín que'l del gorru coloráu.

Hai quien lu llama: Pisadiel de la mano furada.

Existe una equivalencia col diañu alemán Kobbod ya'l pulpican bretón.

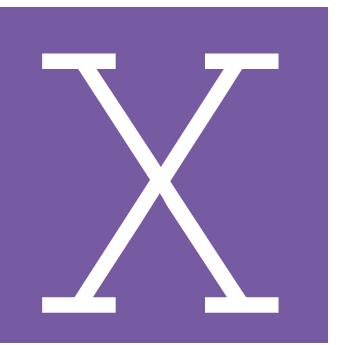

Ventolín

El ventolín ye un personax pequeñu pero col cuerpu perbien proporcionáu y la cara preciosa. De día ta nel país del fuéu y pela nueche flota nel espaciu. A vegaes ye posible velos pente los rayos la lluna. Lleven los suspiros les pareyes y cancien añaes a los rapacinos y rapacines nel trebíecu pa que tengan suaños prestosos.

Los ventolinos, n'alborada de San Xuan, de mientres les Xanes baillen al rodíu les sos madexes, ellos echen unos cantares

Xana

Les xanes son moches mui guapes, preciosas, cola melota roxa y los güeyos verdes. Viven nes fontes, en cueves xunto de los ríos y ¡hai tantes, tantes lleendes al rodiu d'elles que ye imposible cuntalos toes!. Poro, equí van amosase dalgunes.

Una de les más bultables ye la hestoria del cambéu'l xanín, fíu de la xana pol fíu d'una salladora. De nueche, cuando ella diba cenar y sacó'l rapacín del trebieu, púnxose cerca'l llar ya entós el neñu dixo:

Cien años va que naci
y nunca tantes potes vi

Darréu, la probe rapaza dióse cuenta de que nun yera'l so fíu, pero nun pue facer nada, hasta que la xana vuelva camudalos porque quiciabes se vengue faciendo dalgún mal al fíu. La razón del cambéu ye porque les xanes tienen la lleche mui ruino y asina, como la lleche les aldeanes ye más bono, el xanín va recibir mejor alimentu.

Les xanes tán encantexaes y la nueche de San Xuan ye la más afayadiza pa llibrales del encantexamientu. Entós salen a baillar, llavar la ropa y colingala, amosar les llabores, peñase con peñes d'oru, devanar madexes ya esperar qu'apaeza dalgún rapaz pa desencantales; entós él tien de tirar y tirar d'un filu de la madexa d'oru, pero abondes vegaes tira demasiao fuerte porque cansa y parte'l filu, quedando la Xana ensin desencantar y l'home ensin les riqueces esperaes.

Otra manera ye: "echando una prenda a les doce la nueche"; prefiriéndoles más a elles que les xoyes qu'enseñen o garrando ún de los pitinos qu'apaecen esa nueche, xunto cola pita, nes fontes.

Tamién esiste'l procedimientu del riche: hai qu'apurriar ún o tres y que seyan de cuernos, cuatro concretamente, porque tienen que convertise en caballos y si-y falta ún, el caballu sedrá coxu.

Otra más: Equí tien que tar una pastorina roxa, de güeyos prietos, nomada Sol, cumplir venti años y que l'alboriar el día San Xuan haya ñeve.

Agora un pocoñín d'información sobre lo que se diz de les xanes:

En Villanueva, conceyu Teberga, aseguren que vieren, el día San Xuan, na peña'l Cuetu, una xana piñándose al empar que xixilaba una pita y los pitinos, toos d'oru.

Nel conceyu de Casu hai una fonte onde canta una Xana:

Na fonte les xanes
xunto'l ríu Nalón
hai un tesoru ricu
mirando la cara'l sol

En Sietefontes de Cabanín, conceyu Mieres, les xanes colinguen madexes de llinu pa regala-yosles a les mujeres que van por agua.

En Bocines, conceyu Gozón, tando nel pedreru, oyen piar los pitinos les Xanes nes cueves del cantil.

Nel peñón de Bréngola, conceyu Quirós, apaeció un día una Xana, llamó a los pastores que taben na vallina ya entrugó-yos: ¿Queréis riqueza?. De siguío tiró-yos una pota enllena polvu d'oru. Llueu dixo-yos:

Ente castros y castrina
hai una espinerina
con cien monedes d'oru
ya otras cien de plata fina

N'Asturias entero hai munches cueves y fontes rellacionaes coles Xanes. N'Euskadi, les lamias vasques son equivalentes a les Xanes astures. Tamién hai dalguna semeyanza coles ninfes de la mitoloxía l'antigua Grecia y les ondines escandinavas.

Pa finar, dicir que les xanes dacuando tienen un pocu de maldá, pero casimente siempre son más bones que males.

Actividades

Sopa lletres

Alcuenta los nomes de los personaxes mitolóxicos que conocisti nel llibru. Pues alcontralos en toles direiciones, n'horizontal, vertical y diagonal.

Rellaciona

Xuni con fleches los personaxes coles carauteristicas que creas que son de caún d'ellos.

Llavandera	·Escames.
Sumiciu	·Revolvín.
Xana	·Chupa'l sangre.
Ventolín	·Tira'l lluviu.
Ayalga	·Tien cuernos.
Trasgu	·Güesos que dan lluz.
Guaxa	·Nel cumal les foles.
Busgosu	·Melota d'espluma.
Güestia	·Consume les personnes.
Cuelebre	·La fonte ye la so casa.
Nuberu	·Canta añaes.
Esplumeru	·Vive triste anque tien mucha riqueza.

Cosadielles

Diviertete con estes cosadielles y aldovina de que personaxe mitolóxicu falen.

- 1º Pasia pela mar y nun ye un barcu. Cañícase nes foles pero nun fae "surfing".
- 2º Entra nes cases y naide nun la ve. Chupa les personnes y déxales ensin vida.
- 3º Metese nes personnes ensin notalo. Gastales y gastales hasta consumiles.
- 4º Anden de nueche y nun son curuxes. Lleven lluces y nun son llinternes.
- 5º Flota nel espaciu y nun ye un planeta. Cancia y nun ye un páxaru.
- 6º Escaciplalo too y nun se lu ve. Ye un revolvín pero nun ye un rapacín.
- 7º Tien espluma na tiesta y nun ye xabón. Apaga'l fueu y nun ye bombera.
- 8º Pasea pel cielu. Tien sombreru. Tira voladores.
- 9º Vive pente l'agua y nun se mueya. Ye de blanco entero y nun ye nieve.
- 10º Tien cuernos y nun ye vaca, tien melota y nun ye persona.
- 11º Vive nun palaciu y nun ye pa surdir. Tien muncha riqueza pero nun saberir.
- 12º Tien esnales y nun ye páxaru. Tien escames y nun ye pexe.

¿Alcuerdeste?

De xuru que nun va ser difícil retrucar a estos entrugues si recuerdes lo que lleisti de los seres mitolóxicos.
Marca con una cruz la solución correuta.

L'ayalga...

Tien monedes d'oru
Una bruxa
Ta encantexada nun palaciu

El busgosu...

Ye calvu
Tien pates de cabra
Tien pezuñu de caballu

El cuelebre...

Tien los brazos mui llargos
Ta enllenu d'escames
Tien esnales de pluma

L'esplumeru...

Vive na playa
Ye un paisanu
Ye un rapacín que se cañica na punta les foles

La guaxa...

Fae coses males a les personas
Ye una mujer que-y chupa'l sangre
Ye un animal de cuatro pates

La güestia...

Xente pasiando de día
Persones vistíes con sábanas
Procesión d'almes en pena con güesos prendíos pa dar lluz

Llavandera...

Ye una nuyer xoven
Ye una mujer mayor que vive na oriella los ríos
Ye un páxaru

El nuberu...

Lleva boína
Tien un paxu llenu sol
Ye'l señor del lloviu y la tormenta

El sumiciu...

Tien la manía de chupar a la xente
Va consumiendo a les personas
Un ser mui guapu y prestosu

El trasgu...

Tien un furacu nun pie
Ye un ser mui seriú
Tien un furacu na mano

El ventolín...

Un mozu que flota nel aire
Un rapaz preciosu que canta añaes a los rapacinos
nel trebíecu.
Ye un paisanu mui feu

La xana peñase con...

Peñe de plásticu
Peñe de plata
D'oru

Soluciones

SOPA LLETRES

COSADIELLES

- 1º Esplumeru
- 2º Guaxa
- 3º Sumiciu
- 4º Güestia
- 5º Ventolín
- 6º Trasgu
- 7º Llavandera
- 8º Nuberu
- 9º Xana
- 10º Busgosu
- 11º Ayalga
- 12º Cuelebre

SELLACIONA

- Llavandera _____ melota d'espluma
Sumiciu _____ chupa'l sangre
Xana _____ la fonte ye la so casa
Ventolín _____ canta añaes
Ayalga _____ Vive triste anque tien
                      muncha riqueza.
Trasgu _____ revolvín
Guaxa _____ consume les persones
Busgosu _____ tien cuernos
Güestia _____ güesos que dan lluz
Cuelebre _____ escames
Nuberu _____ Tira'l lloviu
Esplumeru _____ nel cumal les foles

ALCUERDESTE?

- L'Ayalga ya encantexada nun palaciu
Busgosu tien pates de cabra
Cuelebre ta enllenu d'escames
Esplumeru ye un rapacín que se cañica na punta les foles
Guaxa ye una mujer que chupa'l sangre
Güestia procesión d'almes en pena
Llavandera ye unamyer mayor que vive na oriella los ríos
Nuberu ye'l señordel lloviu y la tormenta
Sumiciu va consumiendo a les persones
Trasgu tien un furacu na mano
Ventolín un rapaz precoisu que canta añaes a los rapacinos
Xana peñase con un peñe d'oru

BIBLIOGRAFÍA

Supersticiones y creencias de Asturias. Autor: Luciano Castañón. Colección Popular Asturiana. Ediciones Ayalga, 1976.

Volume consultáu: Sesta impresión, 1982.

ÍNDIZ

Antoxana.....	páxina 2
L'Ayalga.....	páxina 7
El busgosu.....	páxina 10
El cuelebre.....	páxina 15
L'esplumeru.....	páxina 19
La guaxa.....	páxina 23
La guestía.....	páxina 27
La llavandera.....	páxina 31
El nuberu.....	páxina 35
El sumiciu.....	páxina 39
El trasgu.....	páxina 43
El ventolín.....	páxina 47
La xana.....	páxina 51
Actividaes didáctiques.....	páxina 55
Soluciones.....	páxina 60

Mitoloxia asturiana pa la reciella

*Esti llibru que tienes nes manes ta
fechu pa tí, pa que conozas la
mitoloxía d'Asturies.*

*Vas divertite abondo colos cancios y
xuegos que descubrirás en cada
páxina.*

*Amás hai actividaes al final del
llibru.*

